

I S T O R I E

Philip C. Almond, profesor emerit al Institutului de Studii Avansate în Discipline Umaniste al Universității din Queensland și membru fondator al Școlii de Istorie, Filozofie, Religie și Limbi Clasice a aceleiași universități, s-a specializat în istoria fenomenului religios în Europa, fiind interesat în special de sfera apocaliptică și demonologie. A publicat numeroase volume academice apreciate de specialiști și publicul larg, dintre care amintim *Adam and Eve in Seventeenth-Century Thought* (1999), *The Lancashire Witches* (2012), *The Devil. A New Biography* (2014), *God. A New Biography* (2018), *The Buddha. Life and Afterlife between East and West* (2024).

PHILIP C. ALMOND

ANTICRISTUL

O ISTORIE VECHĂ DE 2000 DE ANI

Traducere din engleză
de Octavian-Adrian Negoită

HUMANITAS

Redactor: Dionisie Pîrvuloiu
Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
Corector: Filotheia Bogoiu
DTP: Dragoș Dumitrescu, Veronica Dinu

Tipărit la Master Print Super Offset

Philip C. Almond
The Antichrist. A New Biography
Copyright © Philip C. Almond 2020
This translation of *The Antichrist. A New Biography* is published
by arrangement with Cambridge University Press

© HUMANITAS, 2025, pentru prezenta versiune în limba română

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
Almond, Philip C.
Anticristul: o istorie veche de 2000 de ani / Philip C. Almond;
trad. din lb. engleză de Octavian-Adrian Negoită. – București:
Humanitas, 2025
Conține bibliografie
Index
ISBN 978-973-50-8828-6
I. Negoită, Octavian-Adrian (trad.)
2

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723 684 194

Pentru Jenna

CUPRINS

<i>Mulțumiri</i>	9
Prolog	11
1. ORIGINILE TRADIȚIEI ANTICRISTULUI	17
Momente milenariste	17
Viața Anticristului	20
Venirea „Anticristului”	23
Eshatologia și Anticristul	26
Omul Fărădelegilor, Fiul Pierzării	30
Balaurul și fiarele.	31
Profeți falși, Mesia și Înșelătorul lumii	37
Tiranul eshatologic.	41
2. ÎNCEPUTUL ISTORIEI	45
Inovațiile lui Irineu	45
Variațiuni pe o temă a lui Irineu	50
Nero și dublul Anticrist	56
Fiul lui Satan?	65
A-l vedea înseamnă a-l cunoaște	69
3. ANTICRISTUL ÎNTRE RĂSĂRIT ȘI APUS	73
Anticristul interior	73
Anticristul atunci și acum	80
Anticristul immanent și iminent	84
Simon, Anticristul magic	92
Ultimul împărat al lumii	95
Gog și Magog	100
Între timp	106

4. ANTICRIȘTI ÎN PREZENT ȘI VIITOR.....	112
Mohamed Anticristul.....	112
Al-Dajjal, înșelătorul.....	117
Armilus, Anticristul evreu.....	121
Anticristul lui Roger de Hoveden.....	124
Apocalipsa?.....	126
Sexy Beast.....	133
<i>Magnus Antichristus</i>	137
5. DESPRE PROFEȚI, PREOȚI ȘI REGI.....	142
Anticriști regali și papali.....	142
Anticristul mistic.....	149
Profeții mistici și un papă angelic.....	156
Anticristul radical.....	162
6. ANTICRISTUL DIVIZAT.....	170
Întoarcerea Anticristului lui Adso.....	170
Anticristul magisterial.....	176
Întoarcerea la Cartea Apocalipsei.....	183
Imperiul contraatacă.....	188
Anticristul și Reforma radicală.....	192
7. ANTICRIȘTI PAPALI, FILOZOFICI ȘI IMPERIALI.....	197
Anticristul „științific“.....	197
Scepticii și credincioșii.....	203
Anticriștii francezi.....	209
Înapoi la futuriști.....	218
Deconstruirea Anticristului.....	223
Marca în derivă.....	226
EPILOG	
Scurtă meditație asupra istoriei.....	235
Abrevieri.....	241
<i>Note</i>	243
<i>Bibliografie</i>	275
<i>Indice</i>	291

MULȚUMIRI

Am scris această carte la Institutul de Studii Avansate în Științe Umaniste al Universității din Queensland, Australia. Acest institut, cât și predecesorul său, Centre for the History of European Discourses, au oferit, în ultima decadă, o atmosferă de lucru plăcută, stimulatoare și – mai des decât se poate aștepta cineva – entuziastă. Pentru acest lucru le sunt îndatorat, în special, prietenilor și colegilor mei, profesorul Peter Harrison, directorul institutului, și profesorilor emeriti Peter Cryle, Jan Hunter și Fred D'Agostino. Cu toții mi-au oferit din timpul lor pentru a discuta, în multe rânduri, despre acest volum. În aceeași măsură, le sunt recunoscător tuturor cercetătorilor postdoctorali, dar și celorlalți cercetători, a căror dăruire pentru activitatea lor mi-a oferit atât de multe încurajări pentru propria cercetare.

O carte amplă ca aceasta le este îndatorată, inevitabil, acelor cercetători care au scris mai înainte studiile fundamentale din domeniu. Această carte nu ar fi fost posibilă fără a lua în considerare munca lor adeseori inovatoare. Mi-am exprimat recunoștința față de mulți dintre ei pe parcursul volumului. Totuși, sunt îndatorat, în special, multelor studii semnate de Bernard McGinn, mai ales studiului său fundamental, *Anticristul*. El își încheie lucrarea cu un pasaj din Dionisie Cartusianul: „Nu ne-am istovit noi toți oare cu acel blestemat Anticrist?”. Ei bine, acum suntem cel puțin trei.

Încă odată, profit de această ocazie să-i mulțumesc lui Alex Wright, editorul meu de la Cambridge, pentru susținerea și încurajările sale cu privire la acest volum. Îi mulțumesc, totodată, și pentru prietenia pe care am legat-o de-a lungul multor ani în cele opt proiecte editoriale la care am lucrat împreună.

Îi sunt recunoscător, din nou, partenerei mele, Patricia Lee, care a ascultat, încă o dată, acest text, iar și iar, pe măsură ce prindea contur, și mi-a oferit multe sfaturi utile. Această carte îi este dedicată fiicei mele vitrege, Jenna.

PROLOG

Așadar, este necesar să-l identificăm cu grijă pe acest individ și să-l urmărim. Totodată, trebuie să ne ațintim ochii inimii noastre cu atenție în acest scop (mai ales că lumea este astfel) ca să-l recunoaștem (din Scripturi) cu toate vicleniile lui, să ne ferim de el, ca să nu ne amăgească. —Rudolf Walther, *Anticristul* (1556)

În cea mai mare parte a ultimilor 2000 de ani, creștinii au urmat îndemnul teologului elvețian Rudolf Walther (1519–1586), dedicându-se identificării Anticristului. Ei au trăit cu așteptarea că sfârșitul istoriei este aproape și credeau că el constituia cel mai evident semn în acest sens. Prin urmare, a presupune și, cel puțin, a estima timpului venirii Anticristului era în interesul prezent, viitor și veșnic al tuturor.

Anticristul reprezenta arhetipul ființei omenești rele, răul suprem în formă omenească. El ar veni la sfârșitul lumii să-i persecute pe credincioșii creștini, dar ar fi, în cele din urmă, învins de Cristos sau de Arhanghelul Mihail. S-a considerat că Biblia și, în special, cărțile profetice ale lui Daniel și Apocalipsa le-au permis cititorilor să îl urmărească pe Anticrist de-a lungul paginilor lor. Astfel, cercetarea cărților biblice pentru cunoașterea Anticristului era o obligație pe care Dumnezeu le-a dat-o credincioșilor. După cum Isaac Newton (1642–1727) le-a spus cititorilor săi: „Dacă Dumnezeu a fost atât de mâniat pe evrei că nu au cercetat mult mai atent profețiile pe care le-a dat lor ca să-l cunoască pe Cristos, cum am putea crede că el ne va ierta că nu cercetăm profețiile pe care ni le-a dat ca să-l cunoaștem pe Anticrist?”¹.

Această carte relatează istoria Anticristului de la începuturile sale din Noul Testament și până în prezent. Deoarece

acesta nu era o figură pe deplin conturată în tradiția creștină a perioadei timpurii, o biografie a nașterii, vieții și morții lui a fost scrisă de abia la sfârșitul primului mileniu de Adso (†992), un călugăr benedictin de la Montier-en-Der din nord-estul Franței. Adso a adunat aspectele principale ale vieții Anticristului, după cum s-a derulat ea de-a lungul primului mileniu creștin. Pentru Adso, acesta era Anticristul tiranic din afara Bisericii Creștine. Însă, după 200 de ani de la biografia lui, povestea acestui Anticrist a fost încheiată de o altă relatare despre un Anticrist papal, un înșelător și ipocrit din interiorul Bisericii, care a fost concepută de Ioachim (cca 1135–1202), un călugăr al tradiției cisterciene, din Fiore, în sudul Italiei. Începând cu anul 1200 și pentru următorii 800 de ani, aceste două viziuni concurente ale Anticristului – tiranul imperial din afara Bisericii al lui Adso și înșelătorul papal din interiorul ei al lui Ioachim – vor constitui cele două versiuni majore ale vieții Anticristului.

Figura Anticristului a reprezentat rezultatul final al unei dileme duble din creștinismului timpuriu. În primul rând, din punct de vedere teologic, Isus a învins răul prin viața, moartea și învierea sa, însă răul a continuat. Apoi, din punct de vedere eshatologic, creștinismul timpuriu aștepta Cea de-a Doua Venire a lui Cristos în mod iminent și, totuși, el nu a venit. Crearea unui alt sfârșit al lumii, când răul va fi înfrânt odată pentru totdeauna, a fost posibilă datorită absenței Celei de-a Doua Veniri, dar și necesității prilejuite de aparenta nereușită a victoriei lui Cristos asupra răului. Pe scurt, Anticristul a devenit, alături de diavol, o componentă principală a providențialismului creștin care cerea o rezoluție finală a răului cosmic și omenesc, în pofida răscumpărării oferite deja de Cristos.²

Încă de la început, „Anticristul“ a reprezentat o idee fluidă și instabilă, rezultat al unei palete mari de tensiuni din interiorul conceptului însuși, care s-a dezvoltat la rândul-i

de-a lungul primelor 12 secole. Prima tensiune a fost generată de întrebarea dacă Anticristul ar fi un tiran eshatologic din afara Bisericii sau un înșelător din interiorul ei, formalizată mai târziu, în contrast, de Adso și Ioachim. Această problemă exista în creștinism încă din secolul al II-lea. Încorporată în relatările biblice, cea de-a doua tensiune era între Anticristul care avea să vină și ceilalți anticriști. În al treilea rând, exista o discordie între Anticristul care urma să vină și Anticristul prezent deja în fiecare om. Mai departe, creștinii erau conștienți de tensiunea dintre Anticristul din afara Bisericii și cel din interiorul ei. În al cincilea rând, având în vedere distincția dintre înțelesul literal și cel mistic sau ascuns al Scripturilor, se poate vorbi și despre legătura dintre Anticristul „real” care avea să vină și Anticristul „spiritual”, deja prezent în fiecare om. Aceste tensiuni erau în joc când anxietățile eshatologice au crescut la sfârșitul primului mileniu.

În al șaselea rând, deoarece relatările lui Adso și Ioachim circulau deja până spre anul 1200, s-a dezvoltat și conflictul legat de tiranul eshatologic *care avea să vină* (exemplificat în tradiția adsoniană) și înșelătorul papal *care era deja prezent* (după cum apare în tradiția ioachimită), fie ca individ, fie ca grup. Astfel, povestea Anticristului a devenit o metodă prin care figuri sau instituții (împărați și imperii) din afara sau din interiorul Bisericii (papi și Papalitatea) au fost identificate pentru prezent cu Anticristul. Acest fapt a fost adeseori legat de o nouă interpretare a istoriei (în special cu ajutorul Cărții Apocalipsei sau a lui Daniel), care percepe sfârșitul veacurilor ca pe o acțiune deja începută, ce culminează cu identificarea Anticristului cu papa și Papalitatea, făcută de Reformă.

În sfârșit, alături de aceste lecturi literale ale Anticristului, dependente mult de interpretările profetice ale Scripturii, a apărut și un Anticrist „retoric”. „Anticristul” a devenit

„popularizat“. Aceasta era, mai degrabă, o problemă legată de „demonizarea“ inamicilor din prezent decât de speculații cu privire la răul întrupat din viitor. O asemenea folosire a „Anticristului“ avea să devină foarte comună după jumătatea secolului al XIX-lea, când apocalipticismul și profețiile biblice au devenit marginalizate de elitele intelectuale din Occident. Eliberat de dependența față de categoriile biblice, Anticristul a fost liber să hoinărească de-a lungul contextelor religioase și seculare, ficționale și neficționale.

A investiga viața Anticristului înseamnă a ne studia și un set larg de relatări conexe. În parte, acestea sunt rezultatul faptului că Anticristul a absorbit un număr semnificativ de figuri biblice, precum Gog și Magog, Behemot și Leviatanul, fiarele de pe uscat și din mare, semnul fiarei și numărul său, falsul profet și nimitorul. Însă, povestea Anticristului a fost lărgită și îmbogățită pe măsură ce a încorporat legenda lui Alexandru cel Mare, a celor doi martori din Cartea Apocalipsei, a lui Simon Magul, a lui Antioh Epifanes, a împăratului Nero, a lui Mohamed profetul, a Ultimului împărat al lumii, și a papilor angelici. Tradiția Anticristului s-a îmbogățit când, influențate fiind de narațiunile creștine despre el, islamul și iudaismul și-au construit proprii anticriști: al-Dajjal, Anticristul musulmanilor, și Armilus, Anticristul evreilor.

Anticristul „trăiește“, însă, în cultura populară modernă, atât în cea seculară, cât și în cea religioasă. Și totuși, el a devenit secundar în ultimii 150 de ani față de preocupările dominante ale vieții intelectuale occidentale. Acea viață care nu ar fi putut fi gândită sau imaginată cândva fără ca Anticristul să se profileze la orizontul vieții cotidiene a fost aproape uitată. Scopul acestei cărți este de a-i oferi cititorului modern o apreciere și înțelegere mult mai adânci a modului în care, începând cu primele secole ale perioadei creștine și până în prezent, conștiința de sine a omului a inclus posibilitatea

existenței unui individ cât se poate de rău. În această ordine de idei înțelegem că, pentru o bună parte a ultimilor 2000 de ani, băătăia dintre bine și rău din fiecare dintre noi a fost imaginată ca parte a băătăiei dintre bine și rău care stă la baza tuturor lucrurilor. La nivel cosmic, această recunoaștere a fost concepută ca o băătăie între Dumnezeu și Satan, iar, la nivel omenesc, ca o luptă între Cristos, Fiul lui Dumnezeu, și Anticrist, fiul lui Satan. Astfel, băătăia dintre bine și rău s-a aflat în centrul istoriei. După cum vom vedea pe parcursul cărții, aceasta a fost o băătăie care putea și poate fi rezolvată numai la sfârșitul istoriei.

I

ORIGINILE TRADIȚIEI ANTICRISTULUI

Apoi am văzut coborându-se din cer un înger care ținea în mână cheia adâncului și un lanț mare. El a pus mâna pe balaur, pe șarpele cel vechi, care este diavolul și Satana, și l-a legat pentru o mie de ani. L-a aruncat în adânc, l-a închis acolo și a pecetluit intrarea deasupra lui, ca să nu mai înșele neamurile, până se vor împlini cei o mie de ani. După aceea, trebuie să fie dezlegat pentru puțină vreme. — Apocalipsa 20:1–3

MOMENTE MILENARISTE

Sfârșitul primului mileniu era aproape, iar, pentru unii, la fel era și sfârșitul lumii. Pentru oamenii acelor vremuri era o certitudine că Satan va fi legat vreme de o mie de ani înainte de dezlegarea și închiderea lui în iad pentru veșnicie. Înlănțuirea lui se baza pe o lectură a pasajului din Cartea Apocalipsei 20:1–3, menționat mai sus, care a rezonat de-a lungul epocii medievale alături de interpretarea care beneficia de autoritatea Sfântului Augustin (354–430). Potrivit acestuia, legarea lui Satan avusese loc deja, fiind o consecință a victoriei reputate împotriva lui de Isus Cristos prin viața, moartea și învierea sa. Acela a fost momentul în care Satan a fost aruncat în adâncul fără fund. Augustin a afirmat că diavolului „îi este interzis și este împiedicat să seducă acele națiuni care îi aparțin lui Cristos, dar pe care el le amăgise înainte sau le ținuse sub stăpânire”¹.

Potrivit mărturiei lui Augustin, Satan va fi iarăși dezlegat la sfârșitul veacurilor și al istoriei. Versetul 13:5 din Cartea Apocalipsei a profețit că fiara care a ieșit din mare

își va exercita autoritatea pentru 42 de luni, iar Augustin a identificat fiara cu Satan. Diavolul, scria el, „va rage cu întreaga sa forță și cea a îngerilor săi pentru trei ani și șase luni”². Atunci va avea loc bătălia finală dintre Dumnezeu și Satan, Cristos va veni la judecată, iar diavolul și îngerii săi, împreună cu cei vicleni înviați cu trupurile lor, vor fi trimiși la pedeapsă veșnică în focurile iadului. Momentul eliberării lui Satan coincide cu cel al Anticristului, răul întrupat. După cum a afirmat Augustin: „Cristos nu va veni să judece repede și nemilos decât pe Anticrist, dușmanul său, primul care i-a amăgit pe cei care sunt morți la suflet. [...] Atunci Satan va fi dezlegat, dar prin acel Anticrist va lucra cu toată puterea în minciună, chiar dacă într-un mod minunat”³.

Deși Augustin era convins că lumea va avea parte de un sfârșit real, într-un moment sau altul, el a interpretat cei „o mie de ani” de dinainte de eliberarea lui Satan mai degrabă metaforic decât literal, însă mulți au luat în calcul această perioadă literalmente. Așadar, exista printre creștini așteptarea că Cristos se va întoarce, Satan va fi dezlegat, iar Anticristul va apărea cândva între anul 979 (la un mileniu distanță de la presupusa dată a nașterii lui Cristos) și anul 1033 (la un mileniu de la presupusa dată a morții și învierii sale).

Chiar dacă mulți membrii ai elitei bisericești și, fără îndoială, mulți din popor, preluau de la Augustin învățăturile eshatologice și apocaliptice de bază, ei considerau că sfârșitul lumii va avea loc în viitorul apropiat.⁴ Într-o scrisoare adresată regilor Franței, cu puțin timp înainte de sfârșitul secolului al X-lea, Abbo, abatele de Saint-Benoît-sur-Loire (cca 945–1004), își amintea că: „am ascultat, tânăr fiind, predica rostită în fața oamenilor într-o biserică din Paris, în care se spunea că, de vreme ce au trecut o mie de ani, Anticristul va veni și, după puțină vreme, Judecata Finală va avea loc”⁵. Abbo a continuat, spunând că el s-a opus acestei